

1. Visie op relationele en seksuele vorming

Inleiding

De belangrijkste boodschap van *Wonderlijk gemaakt* is dat elk kind er mag zijn, ongeacht wat hij of zij voelt, meemaakt of doet. Elk kind is geschapen door God de Schepper. Elk kind is het waard om gekend, geliefd en beschermd te worden. Alle lessen moeten bijdragen aan het besef daarvan. Relationele en seksuele vorming is een vanzelfsprekend onderdeel van de opvoeding, omdat kinderen geschapen zijn als jongen of meisje en als relationele wezens. Zowel ouders als leerkrachten krijgen met relationele en seksuele vorming te maken naarmate kinderen zich ontwikkelen. Dat geeft de gelegenheid om vanuit christelijk perspectief en met Gods Woord als kompas de leerlingen te vormen, aansluitend bij hun ontwikkelingsniveau. Seksuele en relationele vorming zien we als een onderdeel van persoonsvorming; het gaat om de vorming van de leerling, zijn identiteit (wie hij is) en zijn persoon (hoe hij is en handelt). Daarnaast is relationele en seksuele vorming belangrijk vanwege de uitdagingen in onze tijd. Kinderen hebben kennis en vaardigheden nodig om zichzelf te kennen en weerbaar te zijn.

Inhoudsopgave

- [1.1 Waar hebben we het over?](#)
- [1.2 Belang van seksuele en relationele vorming](#)
- [1.3 Ontwikkeling van Wonderlijk gemaakt](#)
- [1.4 Christelijk perspectief en principes](#)
- [1.5 Relationele en seksuele vorming in onze tijd](#)
- [1.6 Persoonsvorming vanuit waarden](#)
- [1.7 Model, rode draden en doelen](#)
- [1.8 Rol van opvoeders](#)

1.1 Waar hebben we het over?

In *Wonderlijk gemaakt* gebruiken we consequent de term relationele en seksuele vorming, omdat die het meeste recht doet aan wat we beogen met de methode: kinderen ondersteunen in relaties en seksualiteit.

Volgens de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) wordt seksuele en relationele vorming op een heldere en complete manier gedefinieerd:

Seksuele en relationele vorming is het leren over de cognitieve, emotionele, sociale, interactieve en fysieke aspecten van seksualiteit. Dit proces start in de vroege kindjaren en zet zich voort in de puberteit en volwassenheid. Seksuele en relationele vorming biedt kinderen en jonge mensen steun en bescherming in hun seksuele ontwikkeling. Gaandeweg krijgen kinderen adequate kennis en ontwikkelen ze waarden en normen en vaardigheden die hen in staat stellen om te genieten van seksualiteit, veilige en bevredigende relaties aan te gaan en verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen en andermans seksuele gezondheid en welzijn. Het stelt hen in staat keuzes te maken die de kwaliteit van hun leven verhouden en bijdragen aan een gezonde en rechtvaardige samenleving. (Rutgers, 2016)

Deze definitie is sterk gericht op seksuele gezondheid, terwijl we in *Wonderlijk gemaakt* juist ook sociale veiligheid en duurzame relatievorming beogen. Hierbij benadrukken we dat er diverse vormen van intimiteit zijn, waarvan seksuele intimiteit er slechts één is. In *Wonderlijk gemaakt* kiezen we voor een integrale benadering van relationele en seksuele vorming, omdat het ons niet alleen om het thema seksualiteit gaat, maar juist ook om relaties en weerbaarheid, en omdat we geloven dat seksualiteit en relaties bij elkaar horen. Dat is een holistische en complete aanpak. *Wonderlijk gemaakt* heeft een positieve, waardengerichte insteek, met aandacht voor de zorgen, risico's en gebrokenheid rondom relaties en seksualiteit.

1.2 Belang van seksuele en relationele vorming

Relationele en seksuele vorming is van belang, omdat relaties en seksualiteit vanzelfsprekende onderdelen van de ontwikkeling van kinderen zijn. Kinderen zijn onderdeel van verschillende relaties, in het gezin, op school, in de buurt of in de kerk. Kinderen zijn nieuwsgierig naar seksualiteit en hebben er vragen over. Ze hebben behoefte aan een duidelijk kader, waarin ze positieve normen en waarden kunnen ontwikkelen, met respect voor diversiteit. Eerlijke informatie en positieve voorbeelden dragen bij aan hun persoonlijke groei, positieve relaties en een positieve seksualiteitsbeleving en ze bevorderen daarmee ook het welzijn van de kinderen en hun latere seksuele gezondheid (Rutgers, 2016).

Rondom relaties en seksualiteit zijn er veel informele bronnen, zoals familieleden, leeftijdsgenoten of media. Met de komst van sociale media hebben kinderen massaal toegang tot informatie en beelden over seksualiteit. Informele bronnen zijn echter niet toereikend, niet bedoeld voor vorming en ze kunnen gezonde ontwikkeling zelfs in de weg staan, doordat beelden of informatie verdraaid, onevenwichtig of niet respectvol zijn. Relationele en seksuele vorming kan deze beelden tegenspreken, corrigeren en nuanceren (Rutgers, 2016, p. 4). Ook kan relationele en seksuele vorming bijdragen aan het signaleren van en hulp bieden bij huiselijk geweld, (seksueel) misbruik en grensoverschrijdend gedrag en kinderen ondersteunen in de ontwikkeling van een weerbare houding. Daarnaast kan relationele en seksuele vorming bijdragen aan de sociale veiligheid binnen scholen.

De inspectie (in VGS, 2021) geeft de volgende definitie van een veilige school:

Een school is veilig als de sociale, psychische en fysieke veiligheid van leerlingen niet door handelingen van anderen wordt aangetast. Dat betekent dat er een veilige en positieve sfeer is op school. Het betekent ook dat de school optreedt tegen pesten, uitschelden, discriminatie, geweld en andere vormen van ongepast gedrag, en deze zo veel mogelijk voorkomt.

definitie

intimiteit

holistisch en compleet

positieve normen en waarden

eerlijke en juiste informatie

weerbare houding

veilige school

De VGS definieert een veilige school mooi vanuit christelijk perspectief:

Een sociaal veilige school is een school waarin iedereen wordt beschouwd en behandeld als een waardevol schepsel van God en als een gerespecteerd lid van de leer- en werkgemeenschap van leerlingen, ouders en personeelsleden, die door Gods leiding in de school zijn samengebracht. Het welbevinden van de ander wordt niet aangetast, maar bevorderd, op een manier die past binnen de kaders van de grondslag van de school en de wettelijke kaders. (VGS, 2021)

1.3 Ontwikkeling van Wonderlijk gemaakt

Wonderlijk gemaakt is als complete methode voor het basisonderwijs uitgekomen in 2010 en licht herzien in 2013. In de afgelopen tien jaar hebben de medewerkers van Driestar onderwijsadvies tijdens teamscholingen, ouderavonden en andere contactmomenten goed geluisterd naar de leerkrachten en ouders van ruim vierhonderd scholen die *Wonderlijk gemaakt* gebruiken.

inzichten

Uit de procesevaluatie van 2019 en de enquête in 2020 blijkt dat *Wonderlijk gemaakt* graag en goed gebruikt wordt door de leerkrachten (Veenstra-Van Pruissen, 2019 en Veenstra-Van Pruissen, 2020). Daar zijn we blij mee. De onderzoeken hebben ons veel inzicht gegeven in hoe de gebruikers *Wonderlijk gemaakt* waarderen en inzetten. Ook in de toelichtingen bij de antwoorden hebben de respondenten veel tips, suggesties, ideeën en complimenten gegeven. Deze tonen allereerst de grote betrokkenheid van de gebruikers van *Wonderlijk gemaakt*. Ten tweede laten ze ons zien dat we te maken hebben met grote diversiteit binnen de gebruikersgroep wat betreft ideeën en meningen. En ten derde geven ze ons inhoudelijk veel input om de lessen waar nodig in te korten, om te wisselen, uit te breiden of te vernieuwen.

verschillende producten

Verschillende producten In de afgelopen tien jaar hebben we niet stilgezeten. Er zijn meerdere producten uitgekomen van *Wonderlijk gemaakt*, voor diverse doelgroepen. Al deze producten zijn een antwoord op een behoefte in het werkveld (scholen en instellingen) en ze zijn gemaakt in samenwerking met de doelgroepen. In 2011 kwam *Wonderlijk gemaakt* voortgezet voor PRO/LWO uit. *Wonderlijk gemaakt* speciaal (2016) wordt ingezet op vrijwel alle christelijke speciale scholen en binnen vrijwel alle christelijke instellingen voor mensen met een verstandelijke beperking. Daarna is *Wonderlijk gemaakt* speciaal voor thuis (2018) uitgebracht: een handzame koffer met gesprekskaarten voor ouders thuis en hun kind met een verstandelijke beperking. Afgelopen jaar is het boek *Wonderlijk en waardevol - Dat ben jij!* uitgekomen (Van der Gouwe-Dingemans, 2020), een kleurrijk kinderboek voor kinderen van ongeveer 8 jaar oud.

ontwikkeling

Door het ontwerpen van deze producten en door bewegen in de maatschappij (zoals de aandacht voor seksueel grensoverschrijdend gedrag (MeToo), online misbruik of onderwerpen rond seksuele diversiteit) is ook de beschrijving van onze visie de afgelopen tien jaar verder uitgewerkt en zijn er nieuwe lesthema's bijgekomen.

brede doelgroep

Wonderlijk gemaakt wordt met name gebruikt op reformatorische, protestants-christelijke, gereformeerde en evangelische scholen en andere 'scholen met de Bijbel'. Binnen deze scholen zijn allerlei christelijke stromingen vertegenwoordigd. Waar er verschillen zijn, proberen we steeds zorgvuldig te zoeken naar evenwichtige verwoordingen, om recht te doen aan de diversiteit binnen christelijk Nederland en aan de diversiteit binnen Nederland en wereldwijd. De waardengerichte aanpak vanuit de basis van persoonsvorming helpt hierbij. Christelijke waarden zoals liefde, trouw, respect en verantwoordelijkheid blijven actueel en noodzakelijk. In de praktijk kan de leerkracht aansluiten bij de eigen (school)visie.

waardengerichte aanpak

1.4 Christelijk perspectief en principes

Wat een wonder om nieuw leven met eigen ogen te kunnen zien, al is het nog maar vijf centimeter lang. Bij een echo van twaalf weken zijn de contouren van het lichaam al te zien, de armen en de

benen compleet met vingers en tenen. Het hartje klopt haastig en regelmatig, als bewijs van het nieuwe bestaan!

Voor christenen is de Bijbel gezaghebbend, als een licht op ons pad (Psalm 119). Onderstaande noties komen voort uit de Bijbel en het christelijk geloof en verwijzen naar de christelijke principes die aan de basis liggen van Wonderlijk gemaakt.

geschapen

Zelfbeeld en identiteit

Vol verwondering kijken we naar het ontstaan van nieuw leven, want de Schepper heeft alle kinderen (en volwassenen) in de moederschoot geweven (Psalm 139). Elk kind is geschapen als jongen of meisje, als man of als vrouw, naar Gods beeld (Genesis 1:27), en elk kind is nog steeds drager van Gods beeld. Dat geeft waardigheid. Ieder kind is uniek en waardevol vanaf het allereerste begin, al werden we ook allemaal in zonde ontvangen en geboren.

ontwikkeling

God heeft Zijn schepping en daarmee ook de mens in ontwikkeling geschapen. Vanaf de geboorte ontwikkelt een kind zich. Het kind is onderweg naar volwassenheid. Relationele en seksuele ontwikkeling is een onderdeel van de lichamelijke en sociaal-emotionele ontwikkeling van mensen. Daarom is het vanzelfsprekend om in opvoeding en vorming hier op een natuurlijke manier aandacht aan te geven. We erkennen dat al het goede dat God in de schepping gaf, ernstig is aangetast door de zonde en roept om herstel, vernieuwing en verzoening door Jezus Christus. Ieder mens heeft Gods vergeving nodig en de leiding van de Heilige Geest in het leven. Gelukkig heeft God de wereld zo liefgehad, dat Hij Zijn enige Zoon, de Heere Jezus, gegeven heeft, zodat iedereen die in Hem gelooft, gered zal worden (Johannes 3:16).

aangetast door de zonde

identiteit

Door het geloof in Jezus Christus wordt iemand opnieuw geboren. Dan is hij een nieuwe schepping (2 Korinthe 5:17). De identiteit ligt dan in Christus, en niet in andere onderdelen van het bestaan (Galaten 2:20). Schepping en herschepping leiden tot verwondering richting God de Vader, de almachtige Schepper van de hemel en van de aarde.

1. God heeft elke persoon (man en vrouw) geschapen als een geestelijk, fysiek, sociaal en seksueel wezen, waardevol vanaf het begin.
2. Geschapen zijn door God leidt tot een houding van verwondering richting de Schepper en erkenning van ieders waardigheid.

afhankelijk

Duurzame relaties en samenleven

Als kinderen worden geboren, zijn ze volledig afhankelijk van hun ouders. Deze eerste intieme relatie helpt hen veilig op te groeien. De Schepper gaf de mens vermogens om relaties aan te gaan en in de relaties iets zichtbaar te maken van Zijn eigenschappen en Zijn doel met de schepping. Elk mens is geschapen als sociaal wezen, met het doel om in relatie tot zijn Schepper en met andere mensen te leven.

intimiteit

duurzame relaties

huwelijk

ongetrouwd zijn

visies

God liefhebben

gebrokenheid

Vanuit de Bijbel zien we intimiteit als een gave van God, waardoor mensen zich met elkaar verbonden en geliefd kunnen voelen en weten. Intimiteit kent vele vormen. Ieder mens heeft behoefte aan intimiteit. In Genesis 2 zegt de Heere God al dat het niet goed is dat de mens alleen is. Familierelaties, vriendschappen, kerkgemeenschappen en andere vormen van verbondenheid zijn belangrijk voor elk mens. In deze gemeenschap leert het kind of de jongere om zichzelf te zijn, op een liefdevolle, duurzame manier relaties te onderhouden en hier een eigen rol in te nemen, en intimiteit te geven, te delen en te ontvangen. Denk bijvoorbeeld aan de hechte, bemoedigende vriendschap tussen David en Jonathan (1 Samuel 20). In de ontdekkingstocht naar de eigen identiteit zijn voorbeelden van trouw, van duurzame relaties, onderling respect en liefdevol handelen sterk vormend.

In Genesis 2, stelt God het huwelijk in als een unieke verbondenheid en nieuwe eenheid als een man zijn ouders verlaat en één wordt met zijn vrouw. Dit wordt door de Heere Jezus opnieuw bevestigd in Mattheus 19. In het huwelijk steunen man en vrouw elkaar en zijn zij samen één (Genesis 1 en 2). Twee mensen worden levenslang aan elkaar verbonden, als eenheid op lichamelijk, geestelijk, emotioneel en sociaal vlak. Seksuele intimiteit is slechts een van de vormen van intimiteit. Vanuit de Bijbel is seksuele gemeenschap een gave van God binnen een vaste huwelijksrelatie van man en vrouw. Seksuele gemeenschap past bij volwassen mensen (Genesis 2:24). Door seksuele gemeenschap kunnen man en vrouw de relatie versterken. Ze kunnen daardoor ook kinderen krijgen. Het huwelijk geeft een veilig kader voor de seksuele gemeenschap tussen de echtgenoten en voor het opgroeien van de kinderen die daaruit geboren kunnen worden.

Het huwelijk is een instelling van God voor het samenleven op aarde. De Heere Jezus benadrukt echter ook de waarde van ongetrouwd zijn (Mattheus 19), en de apostel Paulus doet dat later ook (1 Korinthe 7). Zowel de Heere Jezus als Paulus lieten dat in hun eigen leven ook zien. En we weten uit de Bijbel dat er na de opstanding geen huwelijk meer zal zijn (Lukas 20:34,35).

Veel christenen wijzen - vanuit de visie dat het seksuele leven thuishoort in het huwelijk tussen één man en één vrouw - seksuele gemeenschap buiten het huwelijk, zoals buitenechtelijke relaties, polyamoreuze relaties, polygamie en mogelijke andere seksuele relaties af. Ook hebben veel christenen vanuit deze visie moeite met ongehuwd samenwonen en homoseksuele relaties en huwelijken (zie ook VGS, 2021). Andere christenen zien vanuit de Bijbel wel ruimte voor duurzame hetero en homoseksuele relaties buiten een huwelijk, wanneer deze relaties zijn ingebed in liefde en trouw.

Het hoogste doel voor alle mensen, ongetrouwd of getrouwd, is God liefhebben boven alles en de naasten liefhebben als zichzelf (Mattheus 22:34-40). Dat betekent elkaar accepteren, respecteren en samen zoeken naar de weg die de Heere God in ons leven geeft.

3. Elke persoon is door God geschapen om deel uit te maken van relaties met andere mensen (vrienden, familie, kerk en gemeenschap), om elkaar te ondersteunen, intimiteit te ervaren in diverse vormen en zich verbonden, gewaardeerd en geliefd te voelen.
4. Seksuele gemeenschap komt tot bloei binnen een duurzame relatie (huwelijk) van liefde en trouw tussen man en vrouw.

5. Geschapen zijn door God leidt tot een houding van zorg en respect voor het eigen lichaam (privé) en voor de grenzen van anderen.
6. Uit Gods grote gebod (God liefhebben boven alles en de naaste als jezelf) vloeit een houding voort van vriendelijkheid en zorg richting alle andere mensen, ongeacht onderlinge verschillen.

Gebrokenheid en weerbaarheid

We zien en erkennen dat de gebrokenheid sinds de zondeval (Genesis 3) diep doorwerkt in alle relaties en de gave van intimiteit aangetast heeft. We zien verleiding door leugens, verkeerde keuzes, onenigheid en verdriet in relaties. Zowel in de Bijbel als in onze samenleving

zelfbeheersing

moed

**plek van verbondenheid,
veiligheid en intimiteit**

kompas

grote veranderingen

zijn daar vele voorbeelden van, als ook binnen christelijke gemeenschappen. Machtsmisbruik, huiselijk geweld, mishandeling, seksuele uitpattingen, seksueel misbruik, seksueel geweld, pornografie en parafilie (ongebruikelijke seksuele interesses en gedrag) ondermijnen Gods bedoelingen met intieme relaties en seksualiteit. Ze beschadigen het beeld van relaties en seksualiteit, de persoonlijke integriteit en de identiteit van betrokkenen.

Als christenen komen we in de maatschappij en dichtbij huis in aanraking met allerlei situaties die schadelijk kunnen zijn. Hierbij is een houding nodig van zowel zelfbeheersing over ons eigen doen en laten als moed om op te staan tegen situaties van misbruik. Als christenen zijn we onderdeel van de huidige maatschappij en we hebben onze eigen zondige aard. Tegelijk belijden we dat er één Waarheid is: dat is de Heere Jezus zelf, de Weg, de Waarheid en het Leven (Johannes 14:6).

7. De Bijbel toont het belang van reinheid voor lichaam en geest, wat zelfbeheersing vraagt.
8. Seksueel misbruik is, net als misbruik in het algemeen, fout, immoreel en illegaal. Nee zeggen, vluchten en erover vertellen zijn goed en vragen moed.

De christelijke gemeenschap weet zich geroepen om zout en licht te zijn in de wereld (Mattheus 5:13-16). Ze mag een plek van verbondenheid, veiligheid en intimiteit zijn, van waaruit kinderen leren om zichzelf en anderen lief te hebben en door genade iets zichtbaar te maken van wie God is en wat Zijn bedoeling is. Ook in relationele en seksuele vorming weten we dat we de verantwoordelijkheid en middelen van God ontvangen hebben. Van Hem zijn we afhankelijk. In gebed zoeken we naar de juiste weg en we gebruiken Gods Woord als kompas als we kinderen begeleiden in hun relationele en seksuele ontwikkeling. In haar visienota Sociale veiligheid en seksuele diversiteit (2021) geeft de VGS een schets van wat de Bijbel als gezaghebbend Woord van God te zeggen heeft over geslacht, liefde, trouw, huwelijk, seksualiteit en gezin.

1.5 Relationele en seksuele vorming in onze tijd

Hoe kunnen we leerlingen toerusten bij het opgroeien? Dat is een vraag die in alle tijden speelt. Iedere tijd kent zijn eigen vragen en uitdagingen op het gebied van relationele en seksuele vorming. Met name de seksuele revolutie in de jaren '60 en '70 heeft grote veranderingen gebracht in maatschappij, gezinnen en relaties en de visie op seksualiteit. Tot dan toe was Nederland overwegend christelijk en waren grote gezinnen met de moeder als huisvrouw en de vader als kostwinner eerder norm dan uitzondering. Echter, misstanden als huiselijk geweld en seksueel geweld tegen vrouwen kwamen veel voor en veel vrouwen werden gedwongen hun kind af te staan wanneer ze ongetrouwd zwanger raakte. Homoseksualiteit bleef veelal verborgen en onbesproken. De opkomst van de vrouwenemancipatie en de seksuele revolutie waren zowel een protest tegen ongelijkheid en misstanden, als een

roep om meer zelfbeschikking en seksuele bevrijding. Vrouwen werden economisch minder afhankelijk van hun echtgenoot en de wettelijke gronden om te scheiden werden verruimd. Door de komst van anticonceptiemiddelen kwam geslachtsgemeenschap meer los te staan van voortplanting en huwelijk. Dit gaf meer mogelijkheden voor gezinsplanning en het bracht mannen én vrouwen meer seksuele vrijheid.

Deze 'nieuwe vrijheid' ging wel gepaard met verhoogde risico's op seksueel overdraagbare ziektes, met soms ernstige gezondheidsklachten. Vanaf eind jaren '70 werd het middels nieuwe technieken zoals IVF, voor kinderloze stellen en alleenstaande vrouwen mogelijk om zwanger te worden. Sinds 2018 is dit, via een draagmoeder, ook mogelijk voor homostellen. In de jaren '80 werd abortus gelegaliseerd. Ook de publieke opinie over homoseksualiteit veranderde en sinds 2001 worden er in Nederland homohuwelijken gesloten.

Onze uitdagingen

In de huidige pluriforme Nederlandse samenleving en onder christenen zijn de visies en uitingen met betrekking tot relaties en seksualiteit divers. Opvoeders staan voor nieuwe, soms snel veranderende, vraagstukken en uitdagingen. We lichten er een aantal uit.

Kinderen en jongeren worden veelal op jonge leeftijd via (sociale) media en pornografie al geconfronteerd met schoonheidsidealen en allerlei onjuiste, onrealistische (en vaak schadelijke) ideeën en verwachtingen over seks. We willen te midden van die boodschappen en indrukken kinderen helpen een gezond en positief zelfbeeld op te bouwen en veilige kaders en betrouwbare informatie bieden over relaties en seksualiteit.

De diversiteit in seksuele voorkeur (geaardheid of gerichtheid) en genderidentiteit, worden steeds meer breed geaccepteerd in de maatschappij. Tegelijkertijd heeft de LHBTI gemeenschap regelmatig te maken met geweld en is het voor veel jongeren moeilijk om 'uit de kast te komen'. Opvoeders hebben een belangrijke rol in het respectvol omgaan met elkaar en het accepteren van mensen met homoseksuele voorkeur (geaardheid of gerichtheid) of mensen die zoeken naar hun genderidentiteit. Wij staan ervoor dat iedereen zich op school veilig voelt, wat zijn of haar seksuele voorkeur ook is. Hier zijn wij ook op aanspreekbaar, en waar dit niet het geval is moeten we er actief aan werken dit te veranderen. We moeten voorkomen dat jongeren en volwassenen zich afgewezen of gestigmatiseerd voelen vanwege hun gevoelens.

De leerlingen in de klas komen uit allerlei soorten gezinnen, met elk hun eigen positieve en negatieve kanten. Scheidingen, spanningen tussen ouders en samengestelde gezinnen of niet weten wie je ouders zijn, brengen de nodige (negatieve) gevolgen en uitdagingen voor de betrokken kinderen. Ook kan achter de voordeur van alles spelen rondom huiselijk geweld en seksueel misbruik, geslotenheid, negatieve ervaringen en pornografie (verslaving). Voor deze leerlingen is het belangrijk ruimte te krijgen voor hun ervaringen en emoties en hulp te bieden waar nodig.

Kinderen en jongeren kunnen zowel offline als online te maken krijgen met situaties van grensoverschrijdend gedrag, mishandeling of seksueel misbruik. Dit kan ook spelen onder leeftijdsgenoten. Het zien en delen van pornografie, online grooming (kinderlokken) en sexting spelen zich vaak buiten het zicht van opvoeders af. De taak van opvoeders hierin is om kinderen te ondersteunen in het ontwikkelen van een weerbare houding, alert te zijn op mogelijke signalen en hulp bieden.

Seksualiteit en praten over seksualiteit is geen taboe meer in Nederland, en van die openheid kunnen wij als opvoeders ook gebruik maken om onze kinderen en leerlingen vroeg toe te rusten met verwondering, vertrouwen en weerbaarheid. Het is van groot belang om ons als opvoeders bewust te zijn van onze tijd en ons best te doen om onze kinderen veiligheid te bieden en te ondersteunen door de juiste waarden en betekenissen over te brengen, zodat ze hun hart en hun lichaam leren en durven te verzorgen, te waarderen, te bewaren en te gebruiken zoals de Heere God dat heeft bedoeld. Gods plan met de manier waarop mensen in relatie tot Hem en in liefdevolle en trouwe relaties met elkaar mogen leven, is goed om uit te dragen.

vraagstukken en uitdagingen

positief zelfbeeld

diversiteit

allerlei soorten gezinnen

grensoverschrijdend gedrag, mishandeling en misbruik

openheid

bewust

1.6 Persoonsvorming vanuit waarden

persoonsvorming

Met *Wonderlijk gemaakt* wordt aangesloten op de kennis over persoonsvorming en de waar-dengerichte benadering die binnen Driestar educatief de laatste jaren belangrijk geworden zijn. De basis en achtergronden van persoonsvorming zijn helder verwoord in *Hier ben ik. Een christelijk perspectief op persoonsvorming in het onderwijs* (Visser-Vogel & De Muynck, 2019).

omschrijving

Binnen Driestar educatief wordt de volgende omschrijving van persoonsvorming gehanteerd:

De vorming van mensen tot verantwoordelijke personen, die verlangen om voor God, de ander en in deze wereld hun taak en roeping uit te oefenen

- met onderscheidingsvermogen: leren zien waar het op aan komt - op een christelijke manier naar de wereld en jezelf leren kijken;
- in verantwoordelijkheid: verantwoordelijkheid nemen (zelfstandig doen) en dragen (vasthouden);
- georiënteerd door het liefdesgebod: voor God en de ander willen leven;
- in gemeenschap: voor en met de ander.

christelijk perspectief

De idealen van persoonsvorming geven ook het christelijk perspectief weer.

1. Een persoon is onderdeel van het geheel van de schepping, van Gods grote werkelijkheid, van gemeenschappen en groepen en van relaties. Verbondenheid is het uitgangspunt, waarbij het gaat om verbondenheid met het christelijk geloof, met jezelf en de ander en met de maatschappij.
2. Een persoon is een integrale eenheid met een stabiele identiteit, die tegelijk altijd blijft leren en in ontwikkeling is.
3. Een persoon antwoordt, op de roep van de Ander (de Heere God) en de ander (de naaste). Hij gaat handelen overeenkomstig zijn identiteit en vanuit praktische wijsheid.

hele persoon

Relationele en seksuele vorming in *Wonderlijk gemaakt* beoogt deze persoonsvorming binnen de domeinen van relaties, samenleven en omgaan met seksualiteit. Persoonsvorming raakt de hele mens. Het onderwijs dient dus ook doortrokken te zijn van aandacht voor de ontwikkeling van de hele persoon (wie ben ik, hoe ben ik en van wie ben ik). Hierbij moet het onderwijs zich niet alleen richten op uitleggen en overdragen maar ook op laten ervaren en leren in de praktijk brengen. Dat kan bijvoorbeeld door aandacht te geven aan zowel weten (kennis), voelen (houding) en doen (vaardigheden). Leerlingen moeten kennis hebben van relaties en seksualiteit en van Gods geboden en bedoeling daarmee. Ze moeten ook ervaren (voelen) dat die kennis hun eigen leven raakt. Hopelijk ontstaat er dan vanuit die kennis en die innerlijke betrokkenheid christelijk gedrag (vaardigheden). Ook het 'schudden' is didactisch van belang: vragen stellen bij vanzelfsprekendheden, om zo steviger te staan in gemaakte keuzes en die beter te kunnen verantwoorden. Waarden worden vaak verinnerlijkt als weten, voelen en doen met elkaar in confrontatie gebracht worden (dissonant). Dat geldt voor allerlei praktische wijsheidsthema's, zoals bijvoorbeeld ook mediavorming of burgerschapsonderwijs. Via christelijke waarden worden die praktische thema's verbonden aan godsdienstige en morele vorming. Christelijke waarden geven richting aan de praktische wijsheid. Dat is de reden dat in *Wonderlijk gemaakt* nu expliciet vanuit waarden gewerkt wordt.

weten, voelen en doen

praktische wijsheid

ruimte

Vanuit persoonsvorming wordt iedere leerling gezien als een persoon met eigen verantwoordelijkheid, ook voor de eigen vorming (Visser-Vogel & De Muynck, 2019, p. 24). Dat vraagt van het onderwijs aandacht voor de omgeving (en niet alleen voor het individu), ruimte voor kritische vragen en afwijkende meningen en oefenen van praktische wijsheid, vanuit het geheel van hoofd-hart-handen. Leerlingen zijn gebaat bij goede voorbeelden, betrouwbare kennis, gelegenheden om te oefenen, inzicht in diversiteit en ruimte om de eigen identiteit te vormen. Daarom zijn de lessen van *Wonderlijk gemaakt* gericht op zowel kennis (weten),

kennis, houding, vaardigheden

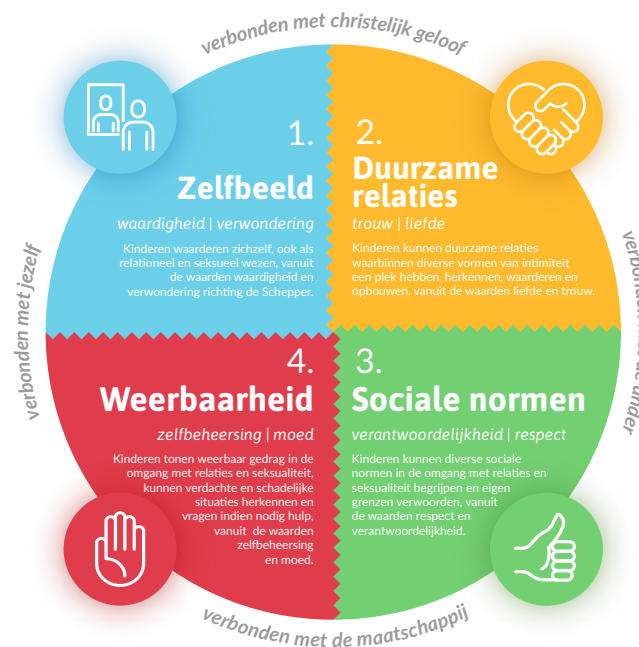
houding (vinden en voelen) en vaardigheden (doen) en wordt er regelmatig aandacht besteed aan diversiteit in culturen, gewoonten en meningen of aan andere verschillen binnen onze maatschappij. Er is ruimte voor gesprek, voor kritisch nadenken en voor verdraagzaamheid tegenover elkaar en anderen.

breed perspectief

Zo beschreven geeft *Wonderlijk gemaakt* vorm aan seksuele vorming 'waarbij persoonlijke groei en seksuele ontwikkeling vanuit een breder perspectief wordt benaderd, met nadruk op een positieve seksualiteitsbeleving, respectvolle en gelijkwaardige relaties en het zelfstandig keuzes leren maken', de benadering, die ook Rutgers, kenniscentrum seksualiteit, als de meest wenselijke beschouwt (Rutgers, 2016, p. 4).

1.7 Model, rode draden en doelen

Vanuit het gedachtegoed van persoonsvorming, christelijke waarden en uitgangspunten en de onderwerpen die aansluiten bij relaties en seksualiteit, is *Wonderlijk gemaakt* opgezet vanuit dit model (zie figuur).

Allereerst zien we dat persoonsvorming centraal staat, als de verbondenheid met zichzelf en met God de Schepper (christelijk geloof), met de naaste (de ander) en de grotere samenleving en wereld (maatschappij). Daarvan afgeleid zijn de inhouden van relationele en seksuele vorming geordend langs vier rode draden:

vier rode draden

1. ZELFBEELD (vanuit de christelijke waarden verwondering en waardigheid);
2. DUURZAME RELATIES (vanuit de christelijke waarden liefde en trouw);
3. SOCIALE NORMEN (vanuit de christelijke waarden respect en verantwoordelijkheid);
4. WEERBAARHEID (vanuit de christelijke waarden zelfbeheersing en moed).

Doelen van relationele en seksuele vorming

Wat willen we bereiken met relationele en seksuele vorming? Zolang de kinderen nog niet volwassen zijn, hebben opvoeders een taak om hen te ondersteunen en te begeleiden in relaties en seksualiteit. Daarna hopen we dat ze zelfstandig verder kunnen, verbonden met het christelijk geloof, en met de mensen om hen heen hun eigen plek in de maatschappij innemen (Golombek en Van der Gouwe, 2016).

hoofddoelen

In de tabel is naast elke doorgaande lijn het hoofddoel opgenomen. De lesdoelen van alle lessen van *Wonderlijk gemaakt* zijn hiermee verbonden. De christelijke uitgangspunten bij de rode draden geven de korte christelijke visie weer.

Vier rode draden	Christelijke uitgangspunten	Hoofddoelen
1. Zelfbeeld 	1. God heeft elke persoon (man en vrouw) geschapen als een geestelijk, fysiek, sociaal en seksueel wezen, waardevol vanaf het begin. 2. Dat leidt tot een houding van verwondering richting de Schepper en erkenning van ieders waardigheid.	Kinderen waarderen zichzelf, ook als relationeel en seksueel wezen, vanuit de waarden waardigheid en verwondering richting de Schepper.
2. Duurzame relaties 	3. Elke persoon is door God geschapen om deel uit te maken van relaties met andere mensen (vrienden, familie, kerk en gemeenschap), om elkaar te ondersteunen, intimiteit te ervaren in diverse vormen en zich verbonden, gewaardeerd en geliefd te voelen. 4. Seksuele gemeenschap komt tot bloei binnen een duurzame relatie (huwelijk) van liefde en trouw tussen man en vrouw.	Kinderen kunnen duurzame relaties waarbinnen diverse vormen van intimiteit een plek hebben, herkennen, waarderen en opbouwen, vanuit de waarden liefde en trouw.
3. Sociale normen 	5. Geschapen zijn door God leidt tot een houding van zorg en respect voor het eigen lichaam (privé) en voor de grenzen van anderen. 6. Uit Gods grote gebod (God liefhebben boven alles en de naaste als jezelf) vloeit een houding voort van vriendelijkheid en zorg richting alle andere mensen, ongeacht onderlinge verschillen.	Kinderen kunnen diverse sociale normen in de omgang met relaties en seksualiteit begrijpen en eigen grenzen verwoorden, vanuit de waarden respect en verantwoordelijkheid.
4. Weerbaarheid 	7. De Bijbel toont het belang van reinheid voor lichaam en geest, wat zelfbeheersing vraagt. 8. Seksueel misbruik is, net als misbruik in het algemeen, fout, immoreel en illegaal. Nee zeggen, vluchten en erover vertellen zijn goed en vragen moed.	Kinderen tonen weerbaar gedrag in de omgang met relaties en seksualiteit, kunnen verdachte en schadelijke situaties herkennen en vragen indien nodig hulp, vanuit de waarden zelfbeheersing en weerbaarheid.

1.8 Rol van opvoeders

Samen lachen en hard werken, dat kenmerkt je klas. Gedurende het jaar zijn er veel gesprekken en wordt er veel uitgelegd. Je biedt grenzen en gezelligheid. Stap voor stap worden ze zelfstandiger. Samen onderweg op dit stukje van de levensweg.

Gedurende het gedeelte van de levensweg dat je als opvoeders met kinderen meeloopt, wordt er van alles doorgegeven. In het boek *Opvoeden, gave en opgave* staan zes werkwoorden beschreven rondom opvoeding en vorming (Golombek en Van der Gouwe, 2016).

1. Samenleven

'Juf, hebt u het ook in de krant gelezen, van dat meisje dat van de fiets getrokken is in het park?' De juf knikt instemmend: 'Ik hoorde er al meer kinderen over. Zullen we er even met elkaar over praten? Wat dachten jullie, toen je het hoorde? (...) Wat zou je kunnen doen als zoiets zou gebeuren?'

voorleven

Opvoeden is allereerst samenleven en voorleven, ook in de klas. Kinderen zien wat de leerkracht belangrijk vindt in zijn houding en de gespreksonderwerpen. De vanzelfsprekende dagelijkse gesprekken, die ook plotseling over lichamelijkeheid, grenzen en seksualiteit kunnen gaan, zijn opbouwend. Eerlijkheid en echtheid van de leerkracht zijn van belang.

2. Beschermen

Als ze weer eens verontwaardigd naar je toekomen waarom ze een bepaalde website niet kunnen zien, vertel je ze: dat is voor onze veiligheid.

veiligheid

In de klas zorg je voor een veilige omgeving, niet alleen fysiek, maar juist ook emotioneel. Veiligheid om met elkaar te kunnen praten, veiligheid ook in het omgaan met elkaar en elkaars lichamen. Gevaren van buitenaf proberen we af te wenden. We hopen de kinderen toe te rusten om zelfstandig om te gaan met de gevaren die er ook rondom media en seksualiteit in onze maatschappij op de loer liggen.

3. Doorgeven

'In het begin schiep God man en vrouw, en ook jullie heeft Hij geschapen. We gaan vandaag bespreken hoe we alle lichaamsdelen noemen en hoe we met elkaar omgaan.' Tijd voor een les relationele en seksuele vorming.

doorgeven

Naast de basis van samenleven en beschermen, zijn we juist in de klas vrijwel de hele dag bezig met doorgeven. Vanuit Gods Woord vertellen we de verhalen jaar in jaar uit. We leren de leerlingen verwondering over Gods schepping en hoe Hij ook ons geschapen heeft. Ook nieuwe kennis of sociale normen die we vanuit de Bijbel kennen, geven we door. De gewetensvorming van kinderen is gebaat bij het leren van regels en goed gedrag.

4. Ondersteunen

Op allerlei vlakken helpen we de leerlingen vooruit in hun ontwikkeling. We leren ze de juiste woorden en omgangsvormen en bieden ze nieuwe informatie. Ondersteunen is wat we hele dagen doen.

ondersteunen

Op allerlei vlakken helpen we kinderen vooruit. Ze zijn in ontwikkeling geschapen. Naarmate het kind het einde van de basisschool nadert, verandert het lichaam en gaat de jongen zich ontwikkelen tot man, het meisje tot vrouw. We besteden aandacht aan deze lichamelijke veranderingen. We moedigen de kinderen aan en ondersteunen ze om een gezond zelfbeeld te ontwikkelen.

grenzen en richting

5. Wegwijzen

'Dit gaan we zo niet doen. Ik wil dat jullie voortaan met woorden een meningsverschil oplossen in plaats van met handen en voeten.'

Onderweg naar de volwassenheid wijzen we kinderen voortdurend de weg. We bieden grenzen op hun pad en geven de juiste richting aan. Met Gods Woord als kompas. Daarmee leren we de kinderen normen en waarden rond relaties en seksualiteit. We leren ze zelfbeheersing en omgaan grenzen en richting met grenzen, van zichzelf en van anderen. We wijzen de weg om sterk te staan in de maatschappij. Gehoorzaamheid aan Gods heilzame geboden helpt ons onszelf en anderen te beschermen. Confrontatie met andere normen kan kinderen vormen en sterk maken om hun eigen waarden en normen te herkennen en te benoemen. Toerusting en vorming zijn belangrijk, totdat ze zelfstandig de juiste richting kunnen kiezen.

6. Inwijden

Wat waren ze stil toen de hoogzwangere moeder na het zien van de beelden in de baarmoeder met tranen in de ogen vertelde hoe ze de bewegingen van het kindje kon voelen. Het baby'tje kan ons al horen praten!

gouden momenten

Wanneer er zo'n bijzondere sfeer in de klas is dat onze harten geraakt worden, beleven we samen gouden momenten. Op zulke momenten, die vaak zomaar komen en gaan, worden de kinderen ingewijd in de geheimen van geloof en liefde. Als kinderen van jongs af aan geleerd is waar het in de kern om draait bij relaties en seksualiteit, helpt het hen hun hart en lichaam te bewaren voor hoe God het bedoeld heeft.

Gebruikte bronnen:

- Bron, J. en Van der Hoeven, M. (Red.) (2015). *Seksualiteit en seksuele diversiteit in de kerndoelen. Een leerplanvoorstel en voorbeeldesmateriale*. SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling).
- Golombek, M. & Van der Gouwe, P.M. (2016). *Opvoeden gave en opgave*. Essenties van christelijk opvoeden. Uitgeverij De Banier.
- Rutgers, (2016). *Richtlijn seksuele en relationele vorming*. Utrecht: Rutgers Kenniscentrum seksualiteit.
- Vereniging voor Gereformeerd Schoolonderwijs (VGS). (2021). *Visienota sociale veiligheid en seksuele diversiteit*. VGS.
- Visser-Vogel, E. & De Muynck, B. (2019). *Hier ben ik. Een christelijk perspectief op persoonsvorming in het onderwijs*. Uitgeverij De Banier.

